

Prehistorie en oudheid

---

bron 1

In 47 na Christus wordt Domitius Corbulo benoemd tot gouverneur van de Romeinse provincie Germania Inferior, waar het op dat moment erg onrustig is. De Romeinse geschiedschrijver Tacitus schrijft daarover:

In diezelfde tijd vielen de (Germaanse) Chauci (...) onder leiding van Gannascus de provincie binnen. Deze man was afkomstig uit de stam van de Canninefaten, had lang in onze hulptroepen gediend, was toen gedeserteerd en had, na zich meester te hebben gemaakt van enige lichte vaartuigen, roofovervallen gepleegd langs de kust van Gallië. (...) Corbulo trok intussen goed voorbereid de provincie in (...). Nadat hij de vloot van de vijand tot zinken had gebracht, Gannascus had verdreven en de orde had hersteld, begon hij met de herinvoering van de vroegere discipline onder de legioenen, die de ontberingen van het soldatenleven waren ontwend en alleen nog aan buit dachten. (...) De schrik die hij veroorzaakte, trof zowel zijn eigen troepen als de vijand. Onze mannen kregen nieuwe moed; de barbaren verloren hun trots. De Friezen, die vijandig en verraderlijk waren geweest sinds hun eerdere opstand, gaven gijzelaars (als onderpand) en vestigden zich in gebieden die Corbulo aan hen toewees. Ook gaf hij hun een senaat, magistraten en wetten. Om ervoor te zorgen dat zij zouden blijven gehoorzamen, bouwde hij een fort.

De middeleeuwen

---

bron 2

In 911 valt de Noorman Rollo het West-Frankische rijk binnen en vestigt zich in Normandië. Karel de Eenvoudige, de koning van het West-Frankische rijk uit de familie van de Karolingen, moet dit probleem oplossen. Hij werkt daarbij samen met hertog Robert, de stamvader van het Franse koningshuis van de Capetingen. De Capetingen nemen aan het einde van de tiende eeuw de macht over van de Karolingen.

De gebeurtenissen rond de inval van Rollo staan beschreven in een kroniek uit de elfde eeuw uit de abdij van St. Denis (Frankrijk):

De koning was eerst van plan de provincie Vlaanderen aan Rollo te geven, maar de Noorman wees dat van de hand omdat hij Vlaanderen te drassig vond. Rollo weigerde vervolgens de voet van de koning te kussen toen die hem het hertogdom Normandië schonk. "Diegene die zo'n geschenk ontvangt moet de voet van de koning kussen," zei de bisschop tegen hem. "Nooit," antwoordde Rollo, "ik buig mijn knie voor niemand en kus niemands voet." Maar de aansporingen van de Franken brachten hem ertoe om één van zijn krijgers te bevelen in zijn plaats de voet te kussen. De man pakte de voet van de koning en bracht die aan zijn lippen, de voet kussend zonder zich te buigen, waardoor de koning achterover tuimelde. Er klonk luid gelach en er ontstond grote commotie onder de toeschouwers.

Koning Karel en Robert, hertog van de Franken, de hertogen en edelen, de bisschoppen en de abten bonden zich aan Rollo met de eed van het katholieke geloof, waarbij ze zwoeren, op hun leven en hun lichamen en op de eer van het koninkrijk, dat hij het land mocht bezitten en dat het naar zijn erfgenamen over zou gaan van generatie op generatie tot in de eeuwigheid. Toen deze zaken tot ieders tevredenheid waren uitgevoerd, keerde de koning met een goed humeur terug naar zijn domeinen. Rollo ging met hertog Robert naar Rouen.

In het jaar van Onze Heer 912 werd Rollo gedoopt in het heilige water in de naam van de Heilige Drie-Eenheid door Franco, de aartsbisschop van Rouen. Rollo eerde eerbiedig God en de Heilige Kerk met zijn geschenken. De heidenen die zagen dat hun aanvoerder nu een christen was geworden, lieten hun afgoden in de steek en bekeerden zich en wilden zonder uitzondering worden gedoopt. Intussen organiseerde hertog Robert een prachtige huwelijksplechtigheid waarin Rollo volgens de christelijke riten huwde met Gisela, de dochter van de koning.

Vroegmoderne tijd

bron 3

Tussen 1529 en 1534 neemt het Engelse parlement op initiatief van koning Hendrik VIII een reeks maatregelen die ertoe leiden dat de Kerk van Engeland zich afscheidt van de Rooms-Katholieke Kerk. Regelmatig roept Hendrik groepjes afgevaardigden van de *commons* (de lage adel en burgers) bij zich om hen te overtuigen van zijn standpunt, zoals op 10 mei 1532:

Geliefde onderdanen,
Wij dachten dat de geestelijken van ons koninkrijk geheel en al onze onderdanen waren. We zijn echter tot het besef gekomen dat zij maar half onze onderdanen zijn, of zelfs nauwelijks onze onderdanen. Alle prelaten¹⁾ leggen immers tijdens hun wijding een eed af aan de paus, die duidelijk in tegenspraak is met de eed die zij aan ons afleggen, zodat ze daarom zijn onderdanen lijken te zijn en niet de onze.

noot 1 hoge geestelijken zoals bisschoppen en abten

bron 4

In 1566 vaardigt landvoogdes Margaretha van Parma een Moderatie (matiging) van de ketterplakaten uit:

En aangaande alle andere kettters, behalve predikanten, wederdopers en zij die opnieuw in ketterij zijn vervallen, van welke sekte ook (...). Waarbij aangemerkt wordt dat velen van hen zeer dikwijls vallen in dwaling door simpelheid, onwetendheid en wankelbaarheid door ouderdom en omstandigheden en door verleidingen die predikanten met kwade opzet gebruiken. Daarom willen wij wat matiging aanbrengen op onze oude plakaten: (...) iedereen die, hoewel zij gevangen mochten zijn voor het strafbaar feit van ketterij of voor overtreding van de plakaten, onderwezen zijn van de waarheid en weer de religie aanhangen en terugkomen op hun dwaling, zullen de eerste keer gratie hebben en vergiffenis krijgen op voorwaarde dat zij de dwaling openlijk afzweren. Maar indien zij volharden, zullen zij verbannen worden en gedwongen om terstond te vertrekken uit onze Landen van Herwaerts Over (de Nederlanden), behoudende nochtans hun goederen.

bron 5

In 1579 publiceert de katholieke geleerde Dirk Coornhert in een politiek geschrift een gesprek dat hij heeft met Nicolaas van der Laen, een van de calvinistische burgemeesters van Haarlem:

- Coornhert: Niet alleen ik, maar iedereen heeft het tot nu toe zo begrepen dat met de Pacificatie van Gent alle Nederlanders vrijheid van geweten hebben verworven.
- Van der Laen: Zo is het goed begrepen: men heeft vrijheid van geweten verworven. Maar is dat hetzelfde als dat aan iedereen het geloof en de uitoefening daarvan zijn toegestaan, zoals men maar wil? Zo vat ik dat zeker niet op!
- Coornhert: Zo vat ik dat wel degelijk op! Tenzij men wil zeggen dat men door de Pacificatie van Gent alleen in naam een vrijheid heeft verworven, maar niet werkelijk.
- Van der Laen: Nu mag toch ook iedereen ongestraft geloven wat hij wil?
- Coornhert: Dat mocht van tevoren ook. Wie had het kunnen beletten? Noch keizer, noch koning, noch paus, noch kardinaal, noch de inquisitie, noch wie dan ook. Als wij nu niet meer vrijheid hebben dan de vrijheid die we al hadden: welk voordeel brengt ons de Pacificatie van Gent dan op dit punt?

bron 6

In 1771 publiceert ontdekkingsreiziger Louis Antoine de Bougainville een beschrijving van zijn reis naar het eiland Tahiti in de Stille Zuidzee. De Franse filosoof Denis Diderot schrijft als reactie op dit boek een verhaal, waarin De Bougainville wordt toegesproken door een oude Tahitiaan:

Als er een Tahitiaan zou landen op jouw kust en op jullie stenen of in de bast van jullie bomen zou krassen: "Dit land is van de bewoners van Tahiti", wat zou jij dan denken? Jij bent de sterkste, en wat maakt dat uit? Toen wij zo'n armzalig dingetje waar je schip vol mee zit meenamen, schreeuwde je moord en brand en nam je wraak; en tegelijkertijd heb je in je hart al plannen gemaakt om een hele landstreek te stelen! Jij bent geen slaaf, je zou liever sterven dan dat te worden, maar ons wil je wel tot slaven maken! Denk je soms dat een Tahitiaan zijn vrijheid niet weet te verdedigen en daarvoor weet te sterven? De man die je wilt overheersen als was hij een redeloos wezen, die Tahitiaan, is je broeder.

bron 7

In 1788 overweegt Lodewijk XVI om de Staten-Generaal bijeen te roepen. Zijn adviseur, voormalig minister Malesherbes, schrijft hem het volgende:

Wat zijn deze Staten-Generaal die u worden aanbevolen? (...) Ze zijn een bastion van antiek barbarisme, een slagveld waar drie partijen uit hetzelfde volk elkaar komen bestrijden. Ze zijn een botsing van alle belangen met het algemeen belang (...), een middel van ontwrichting, niet een middel van vernieuwing. Neem deze oude structuur voor wat ze is, een ruïne. Alleen de herinnering verbindt ons ermee. Spreek tot de verbeelding van het volk met een staatsinstelling die het zal verrassen en die het zal bevallen. (...) Laat een koning aan het einde van de achttiende eeuw niet de drie standen uit de veertiende eeuw bijeenroepen. Laat hem liever de bezitters van een grote natie, vernieuwd door haar beschaving, bijeenroepen. Een koning die zich onderwerpt aan een constitutie, voelt zich vernederd, maar een koning die een constitutie voorstelt, verwerft zich de grootste roem onder de mensen en hun grootste en blijvendste dankbaarheid.

bron 8

Op 5 juli 1795 sturen leden van de Vaderlandsche Sociëteit van 's-Hertogenbosch de volgende brief aan de burgers van hun stad:

Burgers!

Aangespoord door de afgevaardigde leden uit alle Vaderlandse Sociëteiten (...) hebben wij besloten (de naam van) 's-Hertogenbosch zodanig te veranderen dat (de stad) voortaan Brutus-Bosch¹⁾ zal heten. Wij kennen uw vaderlandse gevoelens en uw afkeer van iedere vorm van tirannie, daarom vertrouwen wij erop dat het uw goedkeuring zal wegdragen en dat u uit eerbied deze geliefde naam ook in zal voeren. Wij verwachten in ieder van u een Brutus te ontmoeten.

noot 1 Brutus was een van de Romeinse senatoren die in 44 voor Christus een moordaanslag pleegden op Julius Caesar, om te voorkomen dat deze zichzelf tot koning zou uitroepen.

Moderne tijd

---

bron 9

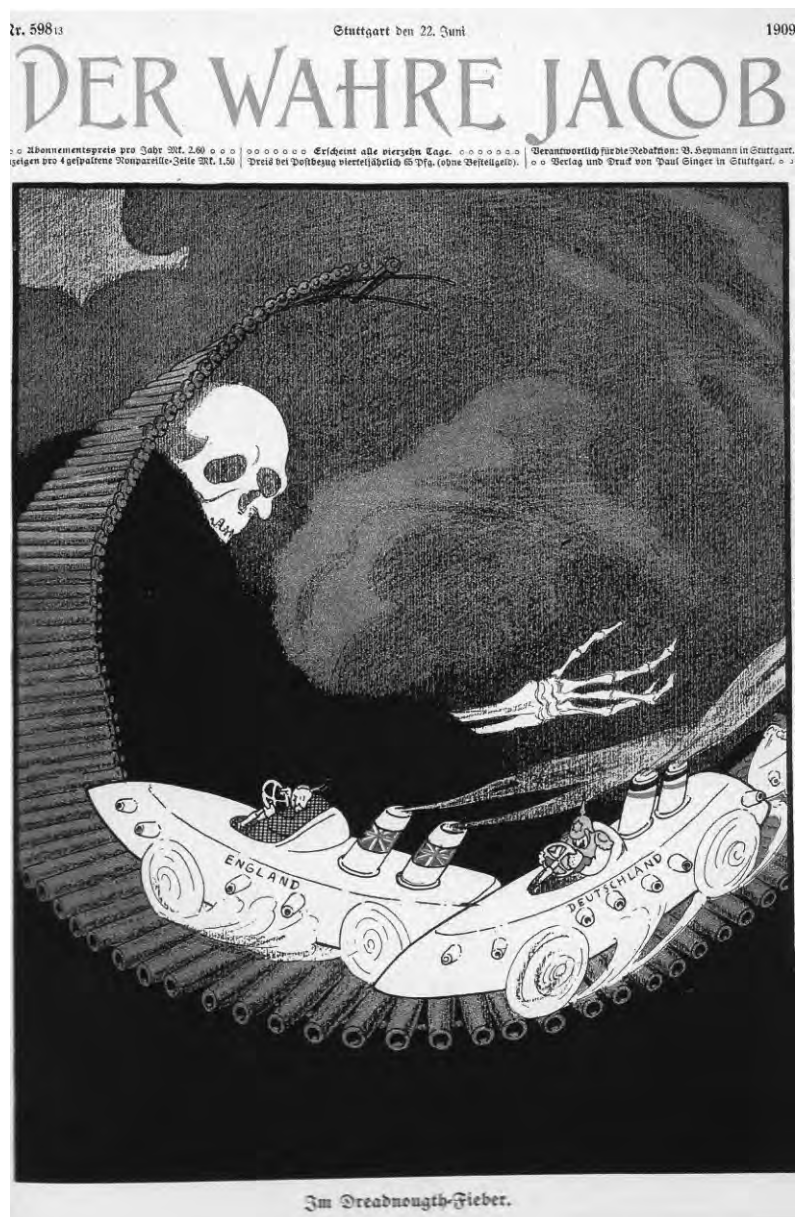
In 1873 dient de Nederlandse regering een wetsvoorstel in om het kiesrecht uit te breiden. Dit wordt in de Tweede Kamer verworpen. Eén van de tegenstemmers, de liberaal Daniël van Eck, schrijft hierover in 1892 in zijn memoires:

Ik ben in principe altijd voor algemeen stemrecht geweest, doch op voorwaarde dat de kiezers zo ontwikkeld waren dat zij rekenschap konden geven van hun stem. (...) Ik achtte het (...) in het algemeen belang zoveel mogelijk dat stelsel te handhaven. De minister Geertsema wilde een uitbreiding tot minderbevoegden tot stand brengen. De vrees voor de vierde stand¹⁾, die later op ieder terrein de maatschappij bedorven heeft, schijnt er toen al in gezeten te hebben. Ik heb dat wetsvoorstel met alle kracht bestreden en aangetoond dat die men tot kiezers wilde maken niet op de hoogte waren van wat in het algemeen belang was.

noot 1 Met de vierde stand worden in de negentiende eeuw de (fabrieks)arbeiders en de armen aangeduid.

bron 10

In het Duitse socialistische tijdschrift *Der Wahre Jacob* van 22 juni 1909 wordt deze prent afgedrukt:

Vertaling van het onderschrift:
Met slagschepen-koorts

Toelichting:
Op het voertuig links staat: "Engeland".
Op het voertuig rechts staat: "Duitsland"

bron 11

Een foto van de prijsuitreiking voor verspringen tijdens de Olympische Spelen in Berlijn, 1936:

Toelichting:

Links op het podium staat Naoto Tajima, Japan, bronzen medaille, rechts staat Luz Long, Duitsland, zilveren medaille, in het midden staat Jesse Owens, Verenigde Staten, gouden medaille.

Links van Tajima staat Theodor Lewald, voorzitter van het Duits Olympisch Comité, die, net als de andere Duitsers op de foto, de Hitlergroet brengt.

bron 12

In 1942 wordt de Nederlandsche Oost Compagnie (NOC) opgericht onder leiding van Meinoud Rost van Tonningen. In hetzelfde jaar verspreidt de NOC de brochure *Het Oosten roept!*:

Er is werk, oneindig veel werk daar in het Oosten, waar eens Europa's korenschuur lag (...). Daar, in Litouwen, achter Polen in Wit-Roethenië (Wit-Rusland), in de Oekraïne, ergens in dit wijde land, werken reeds duizenden en tienduizenden werkers in landbouw- of industriebedrijf. Voegt U bij hen. (...)

De vroegere Russische gebieden zijn van een geweldige omvang. Zij zijn niet alleen uitermate vruchtbaar, doch bevatten bovendien talrijke bodemschatten (steenkol, ijzer, mangaan, enz., enz.). De Sovjet-Unie heeft deze gebieden nooit behoorlijk ontwikkeld, zij heeft een oppervlakkige rooibouw gepleegd aan de economische mogelijkheden, om slechts snel de benodigde krachten uit de bodem te halen, teneinde het leger tot een alles vernielend instrument voor de aanval op Europa te maken. Zij heeft daartoe de bevolking laten omkomen van honger op de rijkste grond ter wereld. En zij heeft zich aldus deze grond niet waardig getoond. (...)

Het Duitse volk en de Duitse weermacht, hun verbonden en de vrijwilligerslegioenen (waaronder ook duizenden Nederlanders!), hebben met ontzaglijke offers aan bloed en goed deze gronden vrij gemaakt voor allen – uw bijdrage zal de inzet zijn van uw arbeidskracht.

Dat is trouwens niet voor het eerst in de geschiedenis. Op vele plaatsen in deze Oostelijke gebieden kan men nog afstammelingen van Nederlanders ontmoeten, die tezamen met anderen van Germaanse bloede, in vroeger eeuwen uittrokken om dit land te ontginnen. Maar zij waren niet groot in aantal en werden niet gesteund door het moederland, al wisten zij zich moeizaam te handhaven. Thans is dit anders; nog nimmer in de geschiedenis is een systematische ontginning van een zó groot gebied op zó grootscheepse wijze opgezet. (...)

Dus Nederlandse werkers, slaat de handen ineen en voegt U bij ons.
HET OOSTEN ROEPT!

bron 13

Op 4 mei 1968 wordt Alexander Dubček, de leider van de communistische partij van Tsjechoslowakije, door de partijleiding van de Sovjet-Unie naar Moskou geroepen voor overleg. De Nederlandse tekenaar Eppo Doeve maakt hierover deze prent:

Toelichting:

Op de trui van de man links staat CCCP (de afkorting voor Sovjet-Unie) en Brezjnev (Leonid Brezjnev is in 1968 de partijleider van de Sovjet-Unie).

Op de trui van de man rechts staat CSSR (de afkorting voor Tsjechoslowakije) en Dubček.

Beide mannen zijn gekleed als ijshockeyspeler; in de Sovjet-Unie en in Tsjechoslowakije is ijshockey een populaire sport.

bron 14

In 1978 en 1979 onderhandelen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie over Salt II, een vervolg op het Salt I-verdrag. In november 1978 maakt Horst Haitzinger deze prent over de onderhandelingen:

Toelichting:

Op de staart van de draak staat: "SALT II", op het afgesneden stuk staart staat: "SALT I".